

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE SOCIO-UMANE
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

TEZA DE DOCTORAT

*Efectele Sfintei Euharistii în Teologia Sfântului Chiril
al Alexandriei*

REZUMAT

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
Î.P.S. PROF.UNIV.DR. ION POPA

DOCTORAND:
DOGARU A. ION

CRAIOVA
2014

REZUMAT

Efectele Sfintei Euharistii în Teologia Sfântului Chiril al Alexandriei

Personalitatea puternică, de multe ori controversată, a Sfântului Chiril de Alexandria, angajamentul său față de Biserica pe care o slujea, responsabilitatea față de creștinii pe care îi îndruma sunt doar câteva dintre trăsăturile ierarhului de la Alexandria, la început de secol V. Fin exeget al Bibliei, profund gânditor al dogmelor, tenace luptător împotriva ereticilor, subtil oponent al filosofilor și păgânilor, Sfântul Chiril a lăsat o operă vastă, din care multe scrieri s-au pierdut.

Scrierile dogmatice sunt cele mai multe : *Despre Sfânta Treime, Dialoguri despre Sfânta Treime, Despre Întrupare, Scolii despre Întrupare*. A scris *Închinare și slujire în duh și adevăr, Omilii la Paște și Scrisori*.

Un punct forte al activității sale a fost apărarea învățaturii despre Sfânta Fecioara Maria și lupta pentru recunoaștere titlului de *Theotokos*. Nu a fost ușor, dar a reușit. Creștinătatea o recunoaște ca fiind Născătoarea lui Dumnezeu.

Capitolul I: Evoluția creștinismului alexandrin până la Sfântul Chiril al Alexandriei.

În sec. II, creștinismul nu posedă un *corpus* de doctrine. Ideile erau diferite și contradictorii, credința nu era încă fixată în formule limpezi și precise. În sec III, Biserica era dezvoltată, organizată, așa încât a rezistat atât persecuțiilor, cât și apostaziilor în număr foarte mare, iar în sec IV, creștinismul se manifestă ca un stil de viață, idealul unui om nou. O dată cu expansiunea geografică a creștinismului are loc și o absorbire la noua credință a oamenilor aparținând diferitelor clase sociale ale vremii. Biserica a trebuit să-și definească atitudinea față de aspectele religioase și filosofice ale lumii. A devenit imperios necesară organizarea de școli creștine, după modelul celor filosofice.

1. **Alexandria** era marele centru intelectual al epocii elenistice, concretizat prin marea sa bibliotecă. Era, de asemenea, capitala iudaismului elenizat, al cărui reprezentant eminent a fost la începutul erei noastre Filon. În Imperiul Roman, Alexandria venea imediat după Roma. În anul 180, **Panteon** a propus populației din Alexandria întemeierea unei școli, unde să se studieze Sfintele Scripturi. **Clement Alexandrinul** era recunoscut ca fiind cel mai fin cunoscător al Sfintelor Scripturi, iar **Origen** va domina secolul al III-lea și pe cele următoare. El a fost cel mai productiv scriitor din Orientul creștin. **Didim cel Orb** a ajuns la conducerea școlii fiind numit de **Sfântul Atanasie**. El a scris primul tratat *Despre Sfântul Duh*, alături de alte lucrări dogmatice, cum ar fi *Despre Sfânta Treime* și multe exegeze la cărțile Scripturii.

2. Biserica din **Antiohia** s-a format din vremea apostolilor, iar adepții lui Hristos au fost numiți “creștini”. Învățământul antiohian avea a abordare istorică și literală a Bibliei, fiind profund deosebit de cel alexandrin, mai simbolic și alegoric. **Sfântul Ignatie Teoforul** a folosit pentru prima dată termenul de ”creștinism”. **Teofil al Antiohiei** pune în circulație termenul de “Treime”, pentru a arăta unitatea lui Dumnezeu în cele Trei Persoane, cărora Teofil le găsește o preînchipuire în lumea creată : primele trei zile ale creației. **Sfântul Ioan Gură de Aur**, va vorbi despre vederea lui Dumnezeu. Teodor de Mopsuestia și Teodoret de Cyr au vorbit despre îndumnezeirea omului, dar opiniile lor au fost compromise urmare a unei hristologii eronate.

3. Fostul centru al Imperiului hittit, **Capadocia** a devenit în secolul al IV-lea, focarul gândirii teologice. **Sfântul Vasile cel Mare** a scris o lucrare foarte importantă, respingând Apologia lui Eunomiu, episcop de Cyzic, conducătorul grupării extremiste ariene a eunomeienilor, *Adversus Eunomium* . A doua sa scriere dogmatică este îndreptată împotriva unei alte erezii, a pnevmatomahilor : *Despre Duhul Sfânt*. Dumnezeu se face cunoscut prin energiile Sale necreate care coboară până la noi, dar firea Sa rămâne inaccesibilă. **Sfântul Grigorie de Nazianz** scrie și el împotriva eunomeienilor prima din *Cele cinci cuvântări despre Dumnezeu* . In aceste cuvântări dogmatice, el a precizat punctual doctrina trinitară. **Sfântul Grigorie de Nyssa** vorbește despre vederea lui Dumnezeu de către suflet “în întuneric”. Este vorba despre cunoașterea tainică, ascunsă a lui Dumnezeu. El a fost supranumit “filosoful și misticul”.

Aspecte din biografia Sfântului Chiril al Alexandriei. Date despre copilăria Sfântului Chiril nu există; dar avem declarația lui însuși la Efes: „ Din fragedă copilărie, am învățat Scripturile Sfinte”. Se spune că părinții săi erau creștini și, de timpuriu, el a locuit la Alexandria și a trecut prin toate formele de studiu. Unchiul său, era Teofil, episcop al Alexandriei. El s-a ocupat îndeaproape de educația tânărului său nepot. În vederea formării sale, Teofil îl va trimite în pustiul Nitriei, „ pustiul sfântului Macarie”. El a stat timp de cinci ani în mănăstirile de aici, unde a citit și a gândit cărțile Vechiului și Noului Testament.

În anul 412, după moartea lui Teofil, Sfântul Chiril a fost ales episcop de Alexandria. Dacă pe vremea lui Teofil, episcopul nu se amesteca în treburile Statului, odată ajuns episcop, Sfântul Chiril va face ca puterea Bisericii să crească tot mai mult, influențând puterea statală.

Capitolul II. Sfântul Chiril de Alexandria, continuator al doctrinei alexandrine, dezvoltă tema **apărării dreptei credințe** împotriva ereziilor anti-trinitare (Nestorie, Apolinarie. Exeget fin al Sfintelor Scripturi, apologet și dogmatist, Sfântul Chiril elaborează doctrina despre Sfânta Treime, despre consubstanțialitatea Persoanelor Treimice. În *Tezaur*

despre Sfânta și cea deo-ființă Treime, Sfântul Chiril vorbește pe larg despre controversa trinitară din secolul al IV-lea.

Chiril exeget: Noutățile aduse de metoda exegetică a Sfântului Chiril reprezintă rezultatul polemicii care s-a produs între timp între Școala alexandrină și exegeții din Antiohia, care apărau abordarea literală a textului biblic.

Apologet. Cea mai importantă scriere apologetică este *Contra lui Iulian*, după care creștinii sunt de două ori trădători: față de evrei și față de greci. Sfântul Chiril face analiza raporturilor dintre triada filosofilor și Treimea creștină. Plotin este filosoful care face cele mai fine analize trinitare, dar el este și cel care îi dă Sfântului Chiril cele mai multe ocazii să evidențieze limitele acestei concordanțe.

Lupta contra ereziilor anti-trinitare (Nestorie, Apolinarie)

În secolul al IV-lea, Apolinarie episcop de Laodiceea susținea un sistemul hristologic care concepea o umanitate incompletă în Hristos. După Apolinarie, Hristos a luat din ființa umană trupul și sufletul, dar nu a luat duhul. La 50 de ani după controversa cu Apolinarie a Sfântului Grigorie de Nyssa, în *Despre Întrupare*, Sfântul Chiril face un tablou al diferitelor concepții hristologice care au existat până la el, vorbind astfel și despre concepția lui Apolinarie, fără să o numească, dar și despre doctrina celor două persoane atribuită de tradiția patristică lui Diodor de Tars.

Nestorie, patriarh al Constantinopolului susținea că Maria L-a născut pe Iisus, dar nu a născut Logosul, chiar dacă acesta sălășluia, în mod cu totul special, în Iisus. Pentru el, Maria este, în fapt, mama lui Iisus și nu mama lui Dumnezeu. Nestorie a refuzat să recunoască Fecioarei Maria titlul de Născătoare de Dumnezeu (*Theotokos*). Reacția Sfântului Chiril a cuprins întregul Orient creștin, formându-se două tabere.

Doctrina despre Sfânta Treime. Înainte de Sfântul Chiril, Didim cel Orb scrisese și el un tratat despre *Sfânta Treime*. Sfântul Chiril susține: Fiul S-a născut din Tatăl sau altfel spus Cuvântul a ieșit din El după natură. Taina lui Dumnezeu este Ea Înseși o conștiință umană. Dar împărtășirea de Duhul Sfânt, care aduce vieții prinsoasă, având calitatea de a da mai mult decât ceea ce e comun tuturor, nu e comună tuturor, ci numai celor îndreptățiți prin credința în Hristos. Acest prisos se numește de dumnezeiasca Scriptură împărtășirea de Duhul și împărțirea cerurilor. Avem aici imaginea lucrării Sfintei Treimi.

Persoanele și caracteristicile lor; relația intra-trinitară; consubstanțialitatea

Dumnezeu–Tatăl. Ca Început, ca Cel de la Care vin toate, Sfântul Chiril s-a aplecat asupra Persoanei lui Dumnezeu-Tatăl. În Cometariul său la profetul Isaia (Is 41, 8-20), Sfântul Chiril face un tablou al prezenței și lucrării lui Dumnezeu–Tatăl.

Dumnezeu–Fiul. Hristos este multmilostivirea Tatălui, pentru că El îndepărtează păcatele și iartă greșelile, justifică prin credință, îi mântuiește pe cei care erau pierduți făcându-i mai tari ca moartea. Cunoașterea lui Dumnezeu este mai bună decât jertfa și arderile de tot, pentru că se împlinește în Hristos. Lumina este caracteristică Cuvântului, Fiului lui Dumnezeu, așa cum este și Tatălui Său. Sfântul Chiril ne spune cum îi luminează Hristos pe oameni, arătându-le ceea ce este bine pentru ei. Iisus se definește prin faptele Sale, prin minunile făcute.

Dumnezeu–Duhul Sfânt. Înainte de Sf. Chiril, Sfântul Atanasie explica că, dacă este înțeleasă bine, Sf. Scriptură face cunoscută unitatea de existență a Duhului Sfânt cu Tatăl și cu Fiul, El fiind Duhul lui Dumnezeu, “Care purcede de la Tatăl”, “Care este propriu Fiului” și Care este dat prin Fiul tuturor acelor care cred în El. Tatăl este unica origine în Dumnezeu. Sfântul Chiril spune că prin unirea cu Dumnezeu, Duhul este Dumnezeu, iar prin identitatea după fire cu Domnul, Duhul este Domn.

Consubstanțialitatea Persoanelor Treimice

Sfântul Chiril al Alexandriei a fost permanent preocupat de explicarea termenului deoființă din simbolul de credință Niceo-Constantinopolitan. Într-una dintre scrierile sale, *Tezaurul despre Sfânta și cea deoființă Treime*, el prezintă o sinteză a controversei trinitare din secolul al IV-lea, ca răspuns la erezia arienilor. Unitatea în Trinitate se referă la unitatea de ființă. Un atribut al deoființării dumnezeirii este veșnicia sau existența Celor Trei Persoane ale Sfintei Treimi de-a pururi.

Învățătura despre Maica Domnului la Sf. Chiril al Alexandriei

Sfântul Chiril al Alexandriei consideră că tema dogmatică centrală referitoare la Maica Domnului rămâne Zămislirea sau Întruparea Fiului lui Dumnezeu. Iconomia dumnezeiască s-a arătat cu neamul omenesc prin Fecioara Maria, căci fiecare Persoană a Sfintei Treimi a conlucrat la Taina Dumnezeieștii Întrupări a Cuvântului: Tatăl a binevoit, Duhul a pregătit pe Fecioara și Cuvântul trup s-a făcut. Privind eshatologic, Maica Domnului este prima făptură umană care se bucură de Dumnezeu în interiorul unei firi restaurate, trup și suflet.

Capitolul III. Doctrina hristologică și efectele Sfintei Euharistii în teologia Sfântului Chiril al Alexandriei.

Antropologia Sfântului Chiril este importantă pentru înțelegerea histologiei sale. Întruparea Fiului lui Dumnezeu, umanitatea Sa și mântuirea oamenilor și dimensiunea euharistică a Întrupării reprezintă temele dezvoltate în acest capitol.

Creația omului. Dumnezeu-Treime a făcut lumea. Lumea și Creatorul ei sunt două realități diferite din punct de vedere ontologic. Sfântul Chiril leagă evenimentul căderii omului în păcat de creația lui din neant, ceea ce înseamnă că natura ființelor create este susceptibilă de schimbare (mutabilitate). Sfântul Chiril consideră căderea omului ca pe un accident, iar această cădere a omului nu atrage după ea vreo schimbare în dispozițiile lui Dumnezeu față de om. Dar omul Îl caută mereu pe Dumnezeu, căci chipul său are permanent nevoie de *chipul* lui Dumnezeu din sufletul său. În centrul antropologiei sale, Sfântului Chiril al Alexandriei se află libertatea omului, care rezidă în el de la facere.

Întruparea Fiului lui Dumnezeu ca necesitate ontologică a renașterii firii umane căzute din împărtășirea cu Dumnezeu. Sfântul Chiril „*mare teolog al vieții spirituale*”, cântând mărețiile acestei creaturi privilegiate, Fecioara Maria, Mama Mântuitorului, ne introduce de fapt într-o spiritualitate ce este în același timp nu doar trinitară ci în primul rând profund hristologică. Pentru a feri creștinii de cuvintele rătăcitoare ale ereticilor, Sf. Chiril vorbește despre deosebirea dintre Unul- Născut și Primul- Născut. Hristos este Primul născut din cauza noastră, din momentul când a devenit asemenea nouă; El este Unul-Născut căci El nu aparține niciunei clasificări, singur ieșit, singur născut din însăși Natura lui Dumnezeu Tatăl.

Umanitatea Mântuitorului Hristos și rolul ei în mântuirea oamenilor

Hristos Arhiereul Își asumă umanitatea noastră; din unirea noastră cu El noi ne curățim și El ne aduce ca dar curat lui Dumnezeu. Sfântul Chiril explică aceasta în consens cu actul mântuirii noastre. Sfântul Chiril nu pune în discuție umanitatea lui Hristos, ci el se preocupă să arate că în El este, sub exteriorul acesta uman, o altă natură mai intimă, mai profundă. Umanitatea lui Hristos este, înainte de toate, pentru Chiril, instrumentul de care se folosește Cuvântul și prin care El face cunoscută divinitatea Sa.

Răscumpărarea firii umane prin jertfa și învierea Mântuitorului Iisus Hristos

Răscumpărarea omului este făcută, prin urmare, din iubire pentru el și din multmilostivirea lui Dumnezeu-Tatăl. Într-o scrisoare de Paște, Chiril le vorbește astfel despre acest aspect al Întrupării Fiului lui Dumnezeu: răscumpărarea noastră. Euharistia este inima Bisericii, Taina Răscumpărării. Este mai mult decât o « imitare ». Este Realitatea însăși ascunsă și făcută cunoscută în Taină.

Dimensiunea euharistică a Întrupării Fiului lui Dumnezeu

Credința în întruparea Mântuitorului Iisus Hristos și Sfintele Taine asigură unirea omului cu Dumnezeu. Opera de îndumnezeire a omului începe odată cu Sfântul Botez, când omul devine templul lui Dumnezeu și lăcaș al Preasfintei Treimi. Rolul Sfintei Euharistiei în această lucrare divino-umană este covârșitor, Trupul lui Hristos reprezentând viața lucrării

îndumnezeitoare. Pentru Chiril comuniunea euharistică este mărturisirea Învierii lui Hristos. Chiril insistă asupra rolului pe care Duhul Sfânt îl are în unirea credincioșilor cu Hristos și în unitatea trupului mistic. Pentru Chiril, unirea substanțială a celor trei Persoane în Sfânta Treime reprezintă fundamentul unirii dintre Hristos și oameni.

Capitolul IV. Biserica și sfintele taine în teologia Sfântului Chiril al Alexandriei

Mântuitorul Hristos ne prezintă înaintea lui Dumnezeu în jertfa Liturgică

În calitatea Sa de prim liturghisitor și slujitor principal, Sfântul Duh este prin excelență Inițiatorul Sfintei Liturghii. Euharistia este o venire tainică a Domnului în mijlocul alor Săi, prin urmare nu poate fi celebrată în afara puterii Duhului lui Dumnezeu. Prin cea mai profundă realitate a sa, prin faptul că este un act al lui Iisus Hristos, Euharistia se situează esențialmente între faptele Duhului Sfânt.

Mântuitorul Hristos încorporează întregul neam omenesc în jertfa și învierea Sa

Euharistia este o jertfă nu pentru că Iisus ar fi sacrificat din nou, ci pentru că același trup și același Sânge sunt în mod real pe Altar, oferite și prezentate. Altarul este Sfântul Mormânt în care a fost pus Învățătorul ceresc adormit. După ce S-a oferit și S-a jertfit, sacerdoțiul Său nu a încetat, ci El face mereu, fără încetare Liturghia pentru noi. Euharistia afirmă realitatea permanentă a răscumpărării pentru toate generațiile de creștini.

Euharistia, Taina unirii cu Mântuitorul Hristos în Trupul și Sângele Său

Ideea că noi suntem creaturi după natură și fii după har a fost în atenția Sfântului Chiril și apare dezvoltată în mai multe locuri din scrierile sale. Într-unul din dialogurile sale hristologice, Sfântul Chiril explică cum noi am fost creați, iar El a ieșit din substanța lui Dumnezeu Tatăl, Acest Tată cu care și noi devenim conformi.

Participarea spirituală și trupească a credinciosului la Sfânta Euharistie ca participare la însăși firea divină a lui Dumnezeu.

Un efect important al Sfintei Euharistii este unirea omului cu Dumnezeu și a tuturor oamenilor întreolaltă. În aceasta constă valoarea comunitară a Sfintei Euharistii. Căci toți creștinii au în comun izvorul vieții lor supra firești. Toți se împărtășesc dintr-o Pâine și se împreunează cu Hristos dar și unii cu alții, fiind un singur trup ; urmarea firească este încorporarea noastră în Domnul

Prezența Cuvântului Întrupat, jertfit și înviat în Trupul euharistic al Bisericii

La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul. Dacă vrem să simțim sau înțelegem ceva, oricât de puțin, din această Taină a lui Dumnezeu raportat la propria noastră taină, dacă vrem să pătrundem în taina veșniciei lui Dumnezeu, nu putem spune decât un lucru: pentru Dumnezeu, fiindcă nu există timp, nu este nici trecut nici

viitor, nu există decât prezentul. Dumnezeu este prezent veșnic. Trupul lui Hristos, devenit dătător de viață prin unirea sa cu puterea Logosului, se amestecă în comuniunea mistică, cu bietul nostru trup muritor, pentru a ne comunica propria Sa viață și astfel, să pună în noi sămânța nemuririi. Prin Euharistie, noi fuzionăm unii cu alții în unitatea trupului lui Hristos.

Realismul transformării pâinii și vinului din Euharistie în gândirea Sfântului Chiril

Sfânta Euharistie produce aceste efecte pentru că este Trupul real al lui Hristos, Cuvântul Întrupat. Astfel, Trupul și Sângele lui Hristos sunt prezente în mod real pe Sfânta Masă. „ Domnul a spus în mod demonstrativ: *Acesta este Trupul Meu și Acesta este Sângele Meu*, pentru ca noi să nu le considerăm a fi simple simboluri, ci să știm că jertfele au fost cu adevărat transformate în Trupul și Sângele lui Hristos prin puterea de nespus a lui Dumnezeu Care este atotputernic.

Capitolul V. *Lucrarea Duhului Sfânt în Sfânta Euharistie după Sfântul Chiril al Alexandriei.*

Sfântul Chiril afirmă că Duhul Sfânt că Duhul Sfânt este definit în legătură cu Tatăl, dar și în relația pe care Acesta o are cu Fiul. El reprezintă ipostasul dumnezeiesc care închide Treimea exprimând chintesența Acesteia. Unitatea treimică este exprimată de Sfântul Chiril : totul este de la Tatăl prin Fiul în Duhul Sfânt. Înainte de Sfântul Chiril, alți doi reprezentanți ai Bisericii Alexandriei au scris tratate despre Duhul Sfânt: Didim cel Orb și Sfântul Atanasie cel Mare. În Biserică, la celebrarea Sfintei Euharistii Duhul Sfânt este împreună lucrător. Amintim că frângerea pâinii ca alt liturgic a apărut după Cincizecime. Lucrând în Sfânta Euharistie, Duhul Sfânt lucrează în om transformându-l, îndumezeindu-l. Căci El este alături de Hristos în Euharistie

Capitolul VI. *Efectele Sfintei Euharistii în teologia Sfântului Chiril al Alexandriei.*

Prin unirea cu Hristos, omul câștigă accesul la incoruptibilitate, căci El ne adună pe toți în Sine și ne comunică umanitatea Sa, pentru ca și umanitatea noastră să fie asemenea umanității Sale. Prin Sângele Său, noi primim Duhul Sfânt, Care lucrează inima noastră, iar noi lucrăm la mântuirea noastră. Prin Sfânta Euharistie, noi ne unim cu Hristos și cu Tatăl în Duh și ne unim și între noi. Euharistia, cum am văzut, se prezintă ca o așteptare a lumii celei noi. În timpul care separă Înălțarea lui Hristos și a doua Sa venire la sfârșitul timpurilor, Euharistia își găsește locul, semnificația, ea este prezența Aceluia Care ni se pare că este absent. Învățătura ortodoxă a susținut dintotdeauna că Sfânta Euharistie este o jertfă, o jertfă ispășitoare. Ea este și anamneză, taină, comuniune, jertfă de laudă și mulțumire, dar mai

presus de toate este jertfă ispășitoare, curățitoare sau de împăcare, cum reiese din cuvintele de instituire ale Domnului: *Acesta este Sângele Meu, al legii celei noi, care pentru mulți se varsă, pentru iertarea păcatelor.*

Îndumnezeirea constă în faptul de a deveni asemenea lui Dumnezeu. Pentru Sfântul Chiril al Alexandriei, îndumnezeirea reprezintă scopul întrupării. Nouă ne-a fost dat să putem devenim fii lui Dumnezeu. Căci prin răscumpărarea noastră de către Fiul lui Dumnezeu, noi dobândim înfierea. Schimbarea adusă de lucrarea Sfintei Euharistii, îl face pe om să devină împărat dimpreună cu Hristos. Euharistia este lucrarea Domnului Care vrea să răspândească slava Sa și astfel să întindă Împărăția Sa în oameni.